

Historiografická analýza národného hospodárstva prvej Slovenskej republiky ako súčasť nemeckého hospodárskeho priestoru

Historiographic analysis of the national economy of the first Slovak Republic as part of the German economic Area

Peter Baláži

Abstrakt

Cieľom príspevku je analyticky zhodnotiť postavenie národného hospodárstva prvej Slovenskej republiky / Slovenského štátu / ako súčasti nemeckého hospodárskeho priestoru. Pre podrobnú analýzu historiografie vývoja počas existencie prvej Slovenskej republiky je vhodné, aby sme si najskôr priblížili viaceré aspekty vývoja hospodárstva na území Slovenska. Zásadné historické udalosti, prílev nemeckého kapitálu, či geopolitické zmeny v Európe výraznou mierou formovali tendencie vo všetkých odvetviach slovenského hospodárstva. Týmto vplyvom sa nevyhol ani finančný sektor, v ktorom nastali počas rokov 1939 až 1945 významné premeny.

Kľúčové slová : finančný sektor, deflačná kríza, hospodársky veľkopriestor, Slovenská národná banka, clearingová špička

Abstract

The aim of the contribution is to analyse the position of the national economy of the first Slovak Republic/Slovak State/As part of the German economic area. For a detailed analysis of historiography developments during the existence of the first Slovak Republic, it is appropriate that we first approach several aspects of the development of the economy in the territory of Slovakia. Major historical events, the influx of German capital, and the geopolitical changes in Europe have made a significant contribution to the trends in all sectors of the Slovak economy. The financial sector, which occurred during the years 1939 to 1945 significant transformations, was not affected by this effect.

Keywords: financial sector, deflame crisis, economic Space, Slovak National Bank, clearing peak

JEL Clasification N31 N32

Úvod

Slovensko prechádzalo v historickom vývoji prvej polovice 20. storočia viacerými geopolitickými zmenami. Rozpadom Československa vznikli dva samostatné štáty. Na našom území bola zriadená prvá samostatná Slovenská republika. Slovensko síce bolo považované za samostatný štát, avšak táto samostatnosť bola relatívna, nakoľko nemecké vplyvy na území Slovenska narastali každým dňom. Práve podpora nacistického Nemecka rozdelila slovenskú spoločnosť na dva protipólne tábory. S postupne zhoršujúcou sa situáciou a neustále radikálnejšími opatreniami vlády narastali v celej spoločnosti protirežimové nálady. Počty podporovateľov odbojových hnutí rástli, pričom do ich radov pribúdali aj osobnosti na vysokopostavených miestach. Takémuto vývoju sa nevyhol ani finančný sektor, ktorému sa v tomto článku budeme venovať. Hospodársky vývoj bol v rámci prvej Slovenskej republiky spočiatku viac v úzadí, nakoľko hlavným bodom záujmu historikov boli politické súvislosti. Historiografia po dlhú dobu stroho konštatovala, že Slovensko bolo Nemeckom počas obdobia druhej svetovej vojny vykorisťované. Hospodárske súvislosti slovensko-nemeckého vzťahu však predstavovali spleť zložitejších procesov, ktoré mali nemalý vplyv na celkové vnímanie Slovenska nemeckými vrcholnými predstaviteľmi.

A/ Vývoj hospodárstva Slovenska počas existencie Prvej Československej republiky

Podpisom abdikáčnej listiny rakúskym cisárom Karolom I. sa 11. novembra 1918 rozpadlo Rakúsko-Uhorsko a na našom území vzniklo nové štátne usporiadanie – Prvá Československá republika. Táto zmena síce priniesla možnosť presadzovania národnej identity, no znamenala aj zánik jednotného trhu monarchie, či narušenie infraštruktúry zabezpečujúcej riadne fungovanie hospodárstva.

Slovensko malo v novovzniknutom štáte jednoznačne nižšie zastúpenie vo väčšine oblastí hospodárstva. Čo sa týka akciového kapitálu slovenských peňažných ústavov, tvoril približne iba 6% hodnoty celkového kapitálu finančného sektora ČSR. Rozpad monarchie znamenal stratu prepojenia s maďarskými finančnými inštitúciami, čo predstavovalo veľké narušenie prúdenia kapitálu. Postupom času sa ale v krajine začali formovať nové finančné inštitúcie. Vďaka vzniku množstva akciových spoločností a príchodom nových bánk, ako Americko-slovenská banka, sa podarilo krajinu doviesť k expanzii národného kapitálu, čo malo pozitívny vplyv na ekonomickú prosperitu a rozšírenie podnikateľských aktivít do rôznych

odvetví. Počas existencie ČSR boli filiálky maďarských bánk nahradené českými bankami a koncernami ako Živnobanka, Moravská priemyselná banka, Agrárna banka a ďalšie.¹

Rozmach z predchádzajúceho obdobia bol medzi rokmi 1921 až 1923 zastavený, najmä kvôli dopadom krízy, ktorá postihla slovenské hospodárstvo. Tzv. deflačná kríza spôsobila zníženie cien, ktoré bolo spojené so zánikom viacerých nerentabilných podnikov, odlivom kapitálu a v neposlednom rade veľkými problémami finančného sektora. Mohli by sme tvrdiť, že samotná deflácia síce zabezpečila istú stabilitu meny, avšak zabraňovala vývozným odvetviám napredovať, s čím úzko súvisel následný úpadok bankovníctva. Medzi najzasiahnutejšie banky patrili Tatra banka, Slovenská banka v Ružomberku a iné. Celkové straty počas trvania krízy v slovenskom bankovníctve dosiahli sumu vo výške 643 miliónov Kčs.²

V pokrízovom období medzi rokmi 1924 – 1929 zaznamenala ekonomika ČSR priaznivý vývoj, ktorý vyústil do 40% nárastu priemyselnej výroby. Za najrozvinutejšie a taktiež najrýchlejšie napredujúce odvetvie sa na Slovensku považovalo poľnohospodárstvo. Po vypuknutí dovtedy najväčšej svetovej krízy bolo progresívne smerovanie ekonomiky na jeseň roku 1929 zastavené. Pád akciových trhov, či enormný pokles medzinárodného obchodu približne o tretinu v porovnaní s predkrízovými hodnotami boli iba jedny z dôsledkov, ktoré negatívnym spôsobom ovplyvnili svetové hospodárstvo na najbližšie desaťročie. Na Slovensku sa kríza prejavovala postupne, no už v roku 1930 bola kriticky zasiahnutá oblasť bankovníctva. Zlá situácia donútila vládu k prijatiu zákona na sanáciu bankovníctva, ktorá prebehla prostredníctvom štátnych prostriedkov. Počas sanácie sa finančne podporili dôležité peňažné ústavy, ktoré sa v spomínanom období nachádzali v nestabilnej situácii, či až na hranici bankrotu. Naopak, aj počas trvania krízy sa darilo napredovať ľudovému peňažníctvu (úverové družstvá, mestské sporiteľne, roľnícke vzájomné pokladnice). Počas krízy sa svet rozdelil na menové bloky okolo amerického dolára, anglickej libry a francúzskeho franku. ČSR sa zaradila do tzv. Zlatého menového bloku, ktorý sa spoliehal na vedúce postavenie francúzskeho franku. Práve táto mena dokázala spočiatku odolávať kríze, čo umožnilo udržať relatívne vysoký kurz koruny. V konečnom dôsledku viedla silnejšia mena k zhoršeniu exportu, nakoľko okolité štáty

¹ CHUDJÁK František – HALLON Ľudovít – LEKOVÁ Andrea a kol. *Centrálne bankovníctvo v stredoeurópskom priestore*. 1. vyd. Bratislava : Národná banka Slovenska v spolupráci s Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied, 2014. s. 55. ISBN 978-80-8043-202-7

² PRŮCHA Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 1. díl, období 1918-1945*. 1. vyd. Brno : Doplněk, 2004. s. 148-164. ISBN 80-7239-147-X

museli na jeho podporu svoje meny devalvovať. Vrchol krízy si na našom území v rokoch 1931 až 1933 vyžiadal pokles zahraničného obchodu až o 70%.³

Pokrizové opatrenia (podpora výstavby infraštruktúry, pôžičky, elektrifikácia a pod.) pomohli opätovne naštartovať ekonomiku, čo viedlo k prílevu nových zahraničných investorov. Za jednu z najväčších konkurenčných výhod Slovenska oproti iným štátom by sme mohli považovať pomerne lacnú pracovnú silu.

B/ Vznik prvej Slovenskej republiky a jej začlenenie do nemeckého hospodárskeho priestoru

Vplyvom hospodárskej krízy sa v začiatkoch 30. rokov minulého storočia v Nemecku postupne vyvinuli dve koncepcie, a to:

- 1) rasovo orientovaná vízia nemeckého hospodárskeho priestoru (Lebensraum) a
- 2) ekonomicky zameraná koncepcia nemeckého hospodárskeho veľkopriestoru (Grosswirtschaftsraum).

Pôvodne pragmatická idea hospodárskeho veľkopriestoru sa nástupom nacionálno-socialistického režimu pretransformovala do novej podoby, v ktorej bol prienik medzi vyššie spomínanými koncepciami jasne badateľný. Nemeckí predstavitelia si boli vedomí, že v prípade konfliktu by nedokázalo Nemecko v dostatočnom množstve uspokojiť dopyt po surovinách a potravinách (ropa, kovy, drevo, obilniny a ďalšie). Z tohto dôvodu boli zo strany Nemecka už od polovice 30. rokov budované hospodárske vzťahy na základe dvojstranných zmlúv, stanovenia dodávok a na clearingovom zúčtovaní obchodu a platobného styku. Cieľom týchto dohôd bolo vytvorenie siete systému nemeckého hospodárskeho veľkopriestoru. Po roku 1938 boli tieto prvky smerujúce k nezávislosti nemeckého hospodárstva aplikované aj na Slovensku a následne aj v ďalších krajinách Európy.⁴

Mnichovskou dohodou z 30. septembra 1938 stratilo vtedajšie Česko-Slovensko podstatnú časť obyvateľstva (36%), územia (38%)⁵ a s ním spojené podniky, či rôzne peňažné inštitúcie, ktoré sa buď pripojili k ríšskemu bankovému systému, alebo boli zlikvidované. Mnichovská dohoda preto neznamenala iba geograficko-politické oslabenie krajiny, no

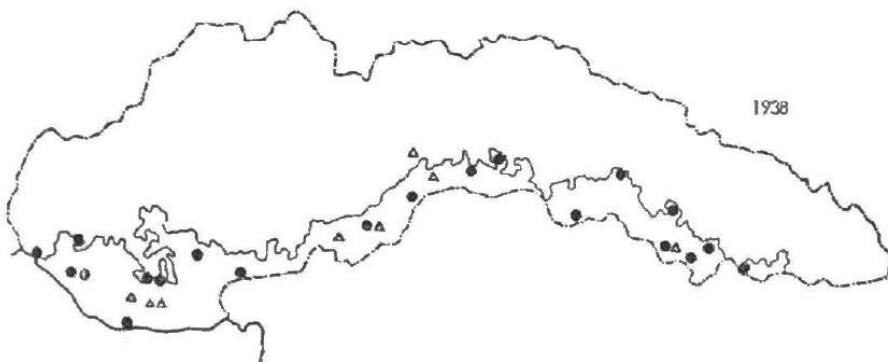
³ CHUDJÁK František – HALLON Ľudovít – LEKOVÁ Andrea a kol. *Centrálne bankovníctvo v stredoeurópskom priestore*. 1. vyd. Bratislava : Národná banka Slovenska v spolupráci s Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied, 2014. s. 57-59. ISBN 978-80-8043-202-7

⁴ FIAMOVÁ Martina – HLAVINKA Ján – SCHVARC Michal a kol. *Slovenský štát 1939 – 1945: predstavy a realita*. 1. vyd. Bratislava : Historický ústav SAV, 2014. s. 198-200. ISBN 978-80-89396-32-0

⁵ BALÁŽI Peter a kol. *Historiografia financií na území Slovenska*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2016. s. 203. ISBN 978-80-7552-484-3

v nemalej miere oslabila ekonomický potenciál Česko-Slovenska. V novembri toho istého roku stratilo Slovensko na základe Viedenskej arbitráže veľkú časť južnej oblasti krajiny. Straty predstavovali tretinu najúrodnejšej pôdy v rámci Slovenska, takmer 900 000 obyvateľov, množstvo podnikov a koncernov, no škody sa počítali aj v ostatných odvetviach. Na *obrázku č.1* je zobrazené územie a najväčšie peňažné inštitúcie odňaté ako následok Viedenskej arbitráže. Celkovo sa podľa údajov Maďarskej národnej banky dostalo na maďarské územie 115 hlavných peňažných ústavov, 23 účastinných bánk, 92 úverových družstiev a 243 filiálok.⁶

Obrázok č. 1 – Peňažné ústavy na južnom Slovensku a Podkarpatskej Rusi v roku 1938



(zdroj: Chudják, Hallon, Leková a kol., 2014)

Využitie Slovenska v rôznych hospodárskych odvetviach sa spomína už krátko po Mnichovskej dohode v pláne, ktorý bol predložený poradcom nemeckej menšiny na Slovensku, Kurtom Rablom. Hlavným zámerom nebolo iba začlenenie Slovenska do štvorročného vojnového plánu Nemecka, išlo taktiež o ovplyvnenie politického a stranického smerovania krajiny za účelom podriadenia sa Tretej ríši. Navonok však Slovenská republika stále vystupovala ako samostatný štát, tzv. „vizitka“ Nemecka. Takéto presadzované vnímanie malo presvedčiť okolité štáty o benefitoch plynúcich zo spolupráce s Nemeckom.⁷

14. marca roku 1939 vstúpilo Slovensko do novej etapy historického vývoja krajiny. Nemecko si nárokovalo isté požiadavky pri vzniku prvej Slovenskej republiky, za sľúbené poskytnutie hospodárskej pomoci. Osamostatnením Slovenska sa mohol bez akýchkoľvek zábran začať proces začleňovania do nemeckého hospodárskeho veľkopriestoru. Za základ

⁶ MIČKO Peter – HALLON Eudovít a kol. *Lesť a tieň hospodárskeho rozvoja Slovenska v rokoch 1939 – 1941* 1. vyd. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku, 2015. s. 17-19. ISBN 978-83-7490-865-8

⁷ HEUMOS Peter. *Slovensko vo vojnovom hospodárstve Tretej ríše*. In: *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny (Materiály z vedeckého sympózia Časť, 6.-7. novembra 1990.)*. Bratislava : Historický ústav SAV, 1991. s. 70 – 72.

nemecko-slovenských hospodárskych vzťahov je považovaná Ochranná zmluva, podpísaná krátko po vzniku samostatného Slovenska, konkrétne 23. marca 1939. Nemecké plány na využitie Slovenska v prospech Tretej ríše boli zakotvené v Tajnom protokole k Ochranej zmluve. Práve prijatím spomínaného dokumentu získali nacisti pod kontrolu dôležité odvetvia hospodárstva Slovenska (poľnohospodárstvo, drevárstvo, dopravný priemysel a pod.). Okrem vazalských vzťahov vo viacerých odvetviach hospodárstva a zabezpečovania surovín, či poľnohospodárskych výrobkov pre vojnové hospodárstvo Nemeckej ríše, bol v Ochranej zmluve určený fixný kurz novej slovenskej meny voči nemeckej marke. Kurz stanovený na 1RM : 11,62 Ks bol navrhnutý slovenskými ekonómami s cieľom podporiť export do Nemecka, avšak časom sa ukázal ako nereálny a pre slovenskú stranu nevýhodný. Posilnenie nemeckého postavenia podčiarklo dosadenie vyslaných hospodárskych poradcov – tzv. beráterov do rôznych sektorov ekonomiky, kde vykonávali priamu kontrolu podnikov a dodržiavania pronemeckých stratégií.⁸

Vplyv zapojenia Slovenska do hospodárskych plánov Nemecka mal množstvo negatívnych dôsledkov (exploatačné plány, vysoká naviazanosť na Nemecko, clearingový systém zúčtovania a pod.), no pozitívne dopady ako možnosť vlastného zahraničného obchodu, či vlastná (aj keď čiastočne obmedzená) hospodárska politika nemožno opomenúť. Za kladné faktory môžeme takisto považovať vznik Slovenskej národnej banky a menovú a colnú samostatnosť.

C/ Pôsobenie slovenského a nemeckého kapitálu v hospodárstve prvej Slovenskej republiky

Napriek náročnej politicko-hospodárskej situácii sa na Slovensku darilo až do roku 1943 navyšovať priemyselnú produkciu krajiny. Dôvody na pozitívny hospodársky vývoj vieme zhrnúť v nasledovných bodoch:

- 1) rozšírenie počtu odbytísk a ich neustále zväčšovanie (napr. anektované územia);
- 2) vysoký objem zahraničného obchodu – slovenskí národohospodári aj napriek zákazu obchodovali s neutrálnymi štátmi;
- 3) vznik veľkého množstva podnikov na zásobovanie neustále narastajúcich potrieb vojny;

⁸ MIČKO Peter. *Hospodárske vzťahy Slovenskej republiky a „Tretej ríše“ v rokoch 1939-1945*. [online]. In: Acta Oeconomica Pragensia, roč. 17, č. 3, VŠE v Prahe, s. 58 – 86. ISSN 0572-3043. Dostupné na: <https://www.vse.cz/aop/273>

- 4) Slovensko bolo až do leta 1944 ušetrené od vojenských operácií;
- 5) zníženie konkurencie v podobe českých tovarov – čo znamenalo prosperitu aj pre menšie podniky.

Avšak tento rozvoj v sebe ukrýval množstvo negatívnych javov. Jedným z odsúdeniahodných procesov bolo vyvlastňovanie židovského majetku na podklade arizačnej legislatívy podľa vzoru Nemecka a následné štátom hradené deportácie židovského obyvateľstva. Celková suma odňatého majetku sa pohybovala na úrovni 4 miliárd Ks, pričom z celkového počtu približne 12 300 podnikov sa predmetom arizácie stalo 1 200, ostatné boli zlikvidované. Neskôr bolo poštátnené židovské pôdne vlastníctvo, domový majetok a hnuiteľný majetok. Zvyšok vlastníctva bol židom odobratý pri samotných deportáciách.⁹

Hoci naplno prebehla expanzia ríšsko-nemeckého kapitálu až po vzniku Slovenskej republiky, nemecké banky a koncerny budovali svoje pozície na tento proces oveľa skôr. Jednou z príčin rýchleho ovládnutia slovenského priemyslu bolo preberanie pozícií českého kapitálu na Slovensku Nemcami. Ekonomický vplyv Nemecka na Slovensku vzrástol medzi rokmi 1939 až 1945 z 0,2% na 60% podiel na slovenskom kapitále, pričom slovenský podiel vzrástol za toto obdobie iba o 3%, konkrétne z 15% na 18%. Naopak, český účastinný kapitál klesol z pôvodných 84% na 8%.¹⁰ Tieto hodnoty poukazujú na jasný trend v hospodárstve Slovenskej republiky počas trvania druhej svetovej vojny. Jednoznačnú preferenciu a silnejúcu integráciu nemeckého kapitálu. Na zvyšovanie vplyvu Nemecka v slovenskom hospodárstve môžeme poukázať nasledujúcou *tabuľkou č. 1*, v ktorej je vyobrazený podiel nemeckého kapitálu v akciových spoločnostiach priemyslu na Slovensku v roku 1938 a 1942. Údaje potvrdzujú silnejúcu a neustále sa zväčšujúcu zaangažovanosť nemeckých koncernov vo väčšine odvetví, čím sa stávalo slovenské hospodárstvo stále viac závislé od nemeckého.

Tabuľka č. 1 – podiel nemeckého kapitálu v akciových spoločnostiach priemyslu na Slovensku v roku 1938 a 1942

Odvetvie	1938 (mil. Kč)	v %	1942 (mil. Ks)	v %
Bane a hutý	10,300	5	275,650	99,6
Kovospracujúci priemysel	9,000	5,9	123,900	59,9
Chemický priemysel	-	-	258,000	76,5

⁹ CHUDJÁK František – HALLON Ľudovít – LEKOVÁ Andrea a kol. *Centrálne bankovníctvo v stredoeurópskom priestore*. 1. vyd. Bratislava : Národná banka Slovenska v spolupráci s Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied, 2014. s. 61 - 62. ISBN 978-80-8043-202-7

¹⁰ HEUMOS Peter. *Slovensko vo vojnovom hospodárstve Tretej ríše*. In: *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny (Materiály z vedeckého sympózia Častá, 6.-7. novembra 1990.)*. Bratislava : Historický ústav SAV, 1991. s. 70 – 72.

Celulóžky a papierne	-	-	20,000	38,8
Drevársky priemysel	-	-	9,500	23,5
Sklársky priemysel	14,300	50,8	10,300	40,8
Potravinársky priemysel	5,000	3,0	50,220	20,5
Textilný priemysel	1,200	1,3	2,200	2,1
Celkovo	40,200	4,0	784,070	51,6

(zdroj: Hallon, 2015, vlastné spracovanie)

Priemysel, poľnohospodárstvo a takisto sociálna oblasť profitovala z prílevu nemeckého kapitálu a rozšírenia odbytných možností, hoci v poľnohospodárstve boli straty najúrodnejších území na základe Viedenskej arbitráže stále citeľné. V prípade finančného sektora neboli zaznamenané také silné vplyvy nemeckých spoločností ako v priemysle a iných oblastiach hospodárstva. Počas tohto obdobia prebiehalo posilňovanie pozícií domácich peňažných inštitúcií. Vznik prvej Slovenskej republiky, vojnová konjunktúra a koncentrácia bankového sektora boli faktormi zapríčiňujúcimi pozitívny vývoj bankovníctva počas druhej svetovej vojny. Do čela finančného sektora sa postavila novovzniknutá Slovenská národná banka, ktorá prevzala funkciu cedul'ovej banky. Ako guvernér bol vymenovaný slovenský národohospodár Imrich Karvaš, ktorý výraznou mierou ovplyvnil neskoršie smerovanie slovenského peňažníctva. Okrem centrálnej banky sa na území Slovenska nachádzalo množstvo komerčných bánk, preto sa do popredia dostala téma nutnosti ich koncentrácie. Koncentráciou bánk sa mal podporiť slovenský finančný kapitál, čím by sa do úzadia vytlačali inonárodné finančné prostriedky ako český a židovský kapitál. Zlučovanie peňažných inštitúcií do silnejších kapitálových celkov malo za dôsledok pretrvanie iba šiestich slovenských bánk: Tatra banka, Slovenská banka, Sedliacka banka, Ľudová banka, Stredoslovenská banka (predtým Národná banka v Banskej Bystrici) a Myjavská banka.¹¹ Okrem slovenských bánk ostali v pôsobnosti tri nemecké a dve maďarské banky. Aj napriek neutíchajúcej snahe obmedziť nemeckú zaangažovanosť v bankovej sfére sa podarilo nemeckému kapitálu preniknúť vo výraznejšej miere na Slovensko. Nemecké banky a koncerny prebrali množstvo slovenských bánk a závodov. Medzi najsilnejšie nemecké inštitúcie patrili Deutsche bank a Dresdner Bank, ktoré sa usilovali o prienik do finančnej sústavy prostredníctvom regionálnych a miestnych afiliácií.¹² Reorganizácia nastala aj na popredných pozíciách vo viacerých

¹¹ MIČKO Peter. *Hospodárske vzťahy Slovenskej republiky a „Tretej ríše“ v rokoch 1939-1945*. [online]. In: Acta Oeconomica Pragensia, roč. 17, č. 3, VŠE v Prahe, s. 58 – 86. ISSN 0572-3043. Dostupné na: <https://www.vse.cz/aop/273>

¹² HALLON Ľudovít. *Slovensko v hospodárskom priestore Nemecka 1939 – 1945 (rokovania, pohľady. sondy, prípadové štúdie)*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2015. s. 135-136. ISBN 978-80-224-1465-4

Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY, Bratislava, Derivat 2020, ISSN 1336-5711, 1/2020

bankách. Židovských, českých a rôznych západoeurópskych bankárov vystriedali zástupcovia nemeckých bánk, čo iba posilnilo pozíciu nemeckého bankovníctva na Slovensku.¹³

Taktiež samotný charakter činnosti komerčných bánk prešiel po roku 1939 zásadnými zmenami. Bankové inštitúcie začali v značnej miere financovať veľkopriemysel, zbrojársku konjunktúru a zahraničný obchod. Z počiatočného hospodárskeho rozmachu profitovali najmä dva najväčšie finančné ústavy a to Tatra banka a Slovenská banka. Neskôr k nim ako dôsledok koncentrácie v bankovníctve pribudla Sedliacka banka. Bilančná hodnota v bankovníctve na Slovensku medzi rokmi 1938 až 1944 narástla z 2,97 miliardy na 5,69 miliardy Ks, pričom podiel národne slovenských bánk na spomínaných hodnotách vzrástol najmä vďaka koncentrácii zo 44% na 72%. Tieto pozitívne vplyvy ekonomického rastu mali však aj odvrátenú stranu. Tým, že si štát od bánk vypožičiaval peňažné prostriedky na financovanie protizidovských opatrení a nemeckého clearingového systému, boli banky, hoci často z donútenia, podporovateľom nacistického režimu. Na ilustráciu je vhodné uviesť príklad funkcie bánk ako tzv. sprostredkovateľov v transferoch finančných a ďalších židovských hodnôt. Počas arizačného procesu sa cez ne preliali židovské vklady v hodnote viac než 350 miliónov Ks a taktiež židovské cennosti a cenné papiere v hodnote približne 1 500 miliónov Ks.¹⁴

Pôvodné ekonomické výhody vyplývajúce zo spolupráce s Nemeckom sa postupne kvôli nekončiacemu vojnovému konfliktu vytrácali. Nedostatok potravín, rozmach čierneho trhu, či obrovské dlhy sa vykryštalizovali ako dôsledky pôvodne priaznivej hospodárskej kooperácie s Nemeckom. Ako jeden z najväznejších problémov sa ukázal clearingový systém bezhotovostného zúčtovania platobného styku. Práve tento spôsob zahraničných platieb s Nemeckom generoval neuhradenú clearingovú špičku, ktorej hodnota časom narástla na 7,1 miliardy Ks. V *tabuľke č. 2* je znázornený vývoj neuhradenej clearingovej špičky v platobnom styku Slovenska s Nemeckou ríšou v rokoch 1939 až 1945 v miliónoch Ks. Z tabuľky je jasne vidieť nevýhodnosť takéhoto štýlu peňažného zúčtovania pre slovenskú stranu. S blížiacim sa koncom konfliktu a neustále narastajúcim dopytom na zásobovanie a financovanie vojnových potrieb, vzrástla v posledných dvoch rokoch vojny hodnota clearingovej špičky takmer dvojnásobne. Nemecko sa samozrejme počas vojny zadlžilo aj voči iným európskym krajinám, avšak v prepočte dlhu na jedného obyvateľa patrili neuhradené finančné prostriedky voči Slovensku medzi najvyššie. Slovenskí ekonómovia sa snažili clearingovú špičku obmedziť,

¹³ FIAMOVÁ Martina – HLAVINKA Ján – SCHVARC Michal a kol. *Slovenský štát 1939 – 1945: predstavy a realita*. 1. vyd. Bratislava : Historický ústav SAV, 2014. s. 209-210. ISBN 978-80-89396-32-0

¹⁴ HOLEC Roman – HALLON Ľudovít. *Tatra banka v zrkadle dejín*. 1. vyd. Bratislava : AEPRESS, 2007. s. 207-216. ISBN 978-80-88880-77-6

napríklad zákazom financovania nemeckého clearingového komerčnými bankami, no dané opatrenia museli byť na rozkaz Nemecka odvolané. Vzniknutý dlh nebol Slovensku nemeckou stranou nikdy uhradený.¹⁵

Tabuľka č. 2 - Vývoj clearingovej špičky v platobnom styku Slovenska s Nemeckou ríšou v rokoch 1939 až 1945 v mil. Ks

Dátum	31.8.1939	31.8.1940	31.8.1941	31.8.1942	30.6.1943	31.8.1944	31.3.1945
Clearingová špička	366	1 047	1 754	2 754	3 921	6 948	7 077

(zdroj: Fiamová, Hlavinka, Schvarc a kol., 2014, vlastné spracovanie)

D/ Rozpad nemeckého hospodárskeho priestoru

V roku 1943 dosiahla ekonomika Slovenskej republiky vrchol. So stupňujúcou sa vojnou narastala vojenská exploatacia a podriaďovanie sa nacistickému Nemecku. Po vypuknutí Slovenského národného povstania v septembri roku 1944 boli Slovensku odňaté aj posledné rozhodovacie právomoci a de facto úplne obmedzená akákoľvek samostatnosť. Ku spečateniu vojnového hospodárskeho podriaďovania potrebám Tretej ríše došlo 9. októbra 1944 podpisom Dohody o zásobovaní nemeckej armády na Slovensku (Militärvertrag). Od tohto momentu, sa až do ukončenia vojny riadila hospodárska politika nacistov zásadou maximálneho využívania zdrojov zo Slovenska.¹⁶

Slovenská strana bola okrem iného donútená financovať pobyt nemeckých vojsk na našom území, ako dôsledok Slovenského národného povstania. Tieto finančné náklady zvyšovali už beztak vysoký dlh krajiny, približne o 0,5 až 0,7 miliardy Ks mesačne. Ku koncu vojny narástol vnútorný dlh z predvojnových 32 miliónov na 14 432 miliónov Ks. Dominantné postavenie si vo väčšine odvetví vybudovali silné nemecké korporácie, čo iba podčiarklo znehodnotenie dovtedajších benefitov, ktoré vyplývali zo spolupráce s Nemeckom.¹⁷

¹⁵ CHUDJÁK František – HALLON Ľudovít – LEKOVÁ Andrea a kol. *Centrálne bankovníctvo v stredoeurópskom priestore*. 1. vyd. Bratislava : Národná banka Slovenska v spolupráci s Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied, 2014. s. 63 - 64. ISBN 978-80-8043-202-7

¹⁶ MIČKO Peter. *Hospodárske vzťahy Slovenskej republiky a „Tretej ríše“ v rokoch 1939-1945*. [online]. In: Acta Oeconomica Pragensia, roč. 17, č. 3, VŠE v Prahe, s. 58 – 86. ISSN 0572-3043. Dostupné na: <https://www.vse.cz/aop/273>

¹⁷ HALLON Ľudovít – SABOL Miroslav – FALISOVÁ Anna. *Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944 - 1948. (Hospodárstvo, infraštruktúra, zdravotníctvo)*. Bratislava : Historický ústav SAV v Prodoma, 2011. s. 20-78. ISBN 978-80-89396-14-6

Záver

Po preštudovaní zdrojov sme zhrnuli hospodárske pozadie pred a počas existencie prvej Slovenskej republiky, čím sme si vytvorili silný základ na skúmanie preberanej problematiky. Takisto sme tu poukázali na najväčší problém slovenského peňažníctva v danom období, išlo o slovensko-nemecké bezhotovostné zúčtovanie, na základe ktorého sa vytvárala vysoká neuhradená clearingová špička. Okrem toho sme zdôraznili silnejúce postavenie nemeckého kapitálu, čím sa posilňovala závislosť slovenského hospodárstva od Nemecka. Akákoľvek konjunktúra z prvých rokov existencie nového štátu sa vplyvom exploatacie Slovenska ku koncu vojny znehodnotila.

Následne sme poskytli komplexný pohľad na historický vývoj Slovenskej národnej banky, od jej konštituovania až po jej zánik. Okrem iného sme rozobrali vznik novej slovenskej meny a jej postavenie voči nemeckej marke.

Za najnegatívnejší aspekt počas existencie 1. Slovenskej republiky považujeme clearingové zúčtovanie medzi slovenskou a nemeckou stranou. Slovenská národná banka sa na čele s I. Karvašom pokúšala o viaceré protiopatrenia, avšak väčšina bola (najmä kvôli apelom nemeckých predstaviteľov) neúspešná a tak mohla ďalej prebiehať exploatacia slovenských finančných prostriedkov v prospech Nemecka. Na clearingových účtoch Slovenskej národnej banky bola iba medzi rokmi 1944 a 1945 zaznamenaná suma vo výške 2 792,0 miliónov Ks, pričom takmer celá hodnota týchto prostriedkov nebola nemeckou stranou nikdy splatená. Ak sa pozrieme na celkovú hodnotu clearingovej špičky, majoritná väčšina z nej pripadala práve na Slovenskú národnú banku. Komerčné banky stratili v clearingovom zúčtovaní takisto nemalé prostriedky (napr. Tatra banka mala neuhradené dlhy z clearingu v kulminačnom roku 1942 vo výške 163,1 miliónov Ks), avšak opatrenia, ktoré sa Slovenská národná banka snažila zavádzať na obmedzovanie takéhoto typu zúčtovania práve pri komerčných bankách určite dopomohli, že celková suma nedosiahla ešte vyššie hodnoty.

Ing. Mgr. Peter Baláži, PhD.

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1

852 35 Bratislava 5, email : peter.balazi@gmail.com

Pramene a použitá literatúra :

Knižné zdroje

- BALÁŽI Peter a kol. *Historiografia financií na území Slovenska*. 1. vyd. Praha : Wolters Kluwer, 2016. 272 S. ISBN 978-80-7552-484-3
- CVETKOVÁ Tatiana – LEKOVÁ Andrea – CHUDJÁK František a kol. *Dejiny centrálného bankovníctva na Slovensku*. 1. vyd. Bratislava : Národná banka Slovenska, 2013. 296 S. ISBN 978-80-8043-192-1
- FABRICIUS Miroslav. *Hospodárstvo vojnovnej Slovenskej republiky a Slovenské národné povstanie*. In: SNP 1944 -vstup Slovenska do demokratickej Európy (zborník vystúpení z medzinárodnej konferencie k 55. výročiu SNP). Banská Bystrica : Adade pre Múzeum SNP, 1999. s. 92-98. ISBN 80-88976-05-7
- FIAMOVÁ Martina – HLAVINKA Ján – SCHVARC Michal a kol. *Slovenský štát 1939 – 1945: predstavy a realita*. 1. vyd. Bratislava : Historický ústav SAV, 2014. 336 S. ISBN 978-80-89396-32-0
- HALLON Ľudovít. *Slovensko v hospodárskom priestore Nemecka 1939 – 1945 (rokovania, pohľady, sondy, prípadové štúdie)*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2015. 323S. ISBN 978-80-224-1465-4
- HALLON Ľudovít – SABOL Miroslav – FALISOVÁ Anna. *Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944 - 1948. (Hospodárstvo, infraštruktúra, zdravotníctvo)*. Bratislava : Historický ústav SAV v Prodama, 2011. 276 S. ISBN 978-80-89396-14-6
- HEUMOS Peter. *Slovensko vo vojnovom hospodárstve Tretej ríše*. In: *Slovensko v rokoch druhej svetovej vojny (Materiály z vedeckého sympózia Časť, 6.-7. novembra 1990.)*. Bratislava : Historický ústav SAV, 1991. S. 70 – 72.
- HLAVATÝ Egon. *Vývoj slovenského bankovníctva v rokoch 1918-1968*. In : *Ľudia, Peniaze, banky (Zborník príspevkov z konferencie)*. Bratislava : Národná banka Slovenska, 2002, s. 303-3. ISBN 80-8043-051-9
- HOLEC Roman – HALLON Ľudovít. *Tatra banka v zrkadle dejín*. 1. vyd. Bratislava : AEPRESS, 2007. 326 S. ISBN 978-80-88880-77-6
- CHUDJÁK František – HALLON Ľudovít – LEKOVÁ Andrea a kol. *Centrálné bankovníctvo v stredo európskom priestore*. 1. vyd. Bratislava : Národná banka Slovenska v spolupráci s Historickým ústavom Slovenskej akadémie vied, 2014. 299 S. ISBN 978-80-8043-202-7
- Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY, Bratislava, Derivat 2020, ISSN 1336-5711, 1/2020

KARVAŠ Imrich. Slovenská národná banka vo svetle funkcie cedul'ového ústavu. In : Právny obzor. roč. 23, č. 1, 1940, s. 1-16. ISSN 0032-6984

MAZÚR Miloš. Tlač slovenských papierových peňazí a razba mincí v rokoch 1939-1945. In : *Ludia, Peniaze, banky (Zborník príspevkov z konferencie)*. Bratislava : Národná banka Slovenska, 2002, 525 S. ISBN 80-8043-051-9

MIČKO Peter. *Hospodárska politika Slovenského štátu (Kapitoly z hospodárskych dejín Slovenska v rokoch 1938 – 1945)*. 2. vyd. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku, 2014. 314 S. ISBN 978-83-7490-811-5

MIČKO Peter – HALLON Ľudovít a kol. *Lesk a tiene hospodárskeho rozvoja Slovenska v rokoch 1939 – 1941* 1. vyd. Kraków : Spolok Slovákov v Poľsku, 2015. 231S. ISBN 978-83-7490-865-8

PRŮCHA Václav a kol. *Hospodárské a sociální dějiny Československa 1918-1992, 1. díl, období 1918-1945*. 1. vyd. Brno : Doplněk, 2004. 578 S. ISBN 80-7239-147-X

TKÁČ Marián. *Bratislavské banky*. 2. vyd. Bratislava : Marenčin PT, 2018. 174 S. ISBN 978-80-569-0263-9

TKÁČ Marián – NÁVRAT Rudolf – VALACH Ján. *Mali sme bankárov? Po stopách osobností*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo PRŮDY, 1996. 216 S. ISBN 80-853-55-25-6

Internetové zdroje

CAMBEL Samuel. Slovenská národná banka (1939-1945). In: *BIATEC, odborný bankový časopis*. Bratislava: Národná banka Slovenska, 2000. roč. 8, č. 8, s. 19-22. ISSN 1335 – 0900
Dostupné na :

https://www.nbs.sk/ img/Documents/ PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2000/BIATEC_8_2000.pdf

CVETKOVÁ Tatiana. Sedliacka banka. In: *BIATEC, odborný bankový časopis*. Bratislava : Národná banka Slovenska, 2007. roč. 15, č. 6, s. 31. ISSN 1335 – 0900. Dostupné na:

https://www.nbs.sk/ img/Documents/ PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2007/Biatec_6_2007.pdf

CHUDJÁK František. Slovenská banka. In: *BIATEC, odborný bankový časopis*. Bratislava : Národná banka Slovenska, 2006. roč. 14, č. 3, s. 27. ISSN 1335 – 0900. Dostupné na:

https://www.nbs.sk/ img/Documents/ PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2006/BIATEC_3_2006.pdf

KANCELOVÁ Dana. Zaujímavosti z histórie Slovenskej národnej banky. In : *BIATEC, odborný bankový časopis*. Bratislava : Národná banka Slovenska, 1994. roč. 2, č. 8, 36 S.

Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY, Bratislava, Derivat 2020, ISSN 1336-5711, 1/2020

ISSN 1335 – 0900. Dostupné na:

https://www.nbs.sk/ img/Documents/ PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok1994/BIATEC_8_1994.pdf

MAZÚR Miloš. Slovenská národná banka (1939-1945). In: *BIATEC, odborný bankový časopis*. Bratislava: Národná banka Slovenska, 1996. roč. 4, č. 6, s. 7-11. ISSN 1335 – 0900.

Dostupné na:

https://www.nbs.sk/ img/Documents/ PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok1996/BIATEC_6_1996.pdf

MIČKO Peter. Hospodárske vzťahy Slovenskej republiky a „Tretej ríše“ v rokoch 1939-1945. [online]. In: *Acta Oeconomica Pragensia*, roč. 17, č. 3, VŠE v Prahe, s. 58 – 86. ISSN 0572-3043. Dostupné na: <https://www.vse.cz/aop/273>

TKÁČ Marián. Tatra Banka. In: *BIATEC, odborný bankový časopis*. Bratislava : Národná banka Slovenska, 2006. roč. 14, č. 5, s. 27. ISSN 1335 – 0900. Dostupné na:

https://www.nbs.sk/ img/Documents/ PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2006/BIATEC_5_2006.pdf

TKÁČ Marián. Národná (Stredoslovenská) banka. In: *BIATEC, odborný bankový časopis*. Bratislava : Národná banka Slovenska, 2006. roč. 14, č. 9, s. 28. ISSN 1335 – 0900. Dostupné na:

https://www.nbs.sk/ img/Documents/ PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2006/BIATEC_9_2006.pdf

TKÁČ Marián. Myjavská banka. In: *BIATEC, odborný bankový časopis*. Bratislava : Národná banka Slovenska, 2004. roč. 12, č. 10, s. 28. ISSN 1335 – 0900. Dostupné na:

https://www.nbs.sk/ img/Documents/ PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2004/BIATEC_10_2004.pdf

TKÁČ Marián. Imrich Karvaš. In: *BIATEC, odborný bankový časopis*. Bratislava : Národná banka Slovenska, 2000. roč. 8, č. 8, s. 23. ISSN 1335 – 0900. Dostupné na:

https://www.nbs.sk/ img/Documents/ PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2000/BIATEC_8_2000.pdf

TKÁČ Marián. Rudolf Kubiš. In: *BIATEC, odborný bankový časopis*. Bratislava : Národná banka Slovenska, 2000. roč. 8, č. 10, s. 28. ISSN 1335 – 0900. Dostupné na:

https://www.nbs.sk/ img/Documents/ PUBLIK_NBS_FSR/Biatec/Rok2000/BIATEC_10_2000.pdf

